УДК 323.2+329 (477)

Ю. Перга, асп.
Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", Київ

ЕВОЛЮЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ НА ХОЛМЩИНІ ТА ПІДЛЯШШІ В 1923-1926 рр.

У статті досліджується діяльність Комуністичної партії Західної України на території Холмщини та Підляшшя в 1923-1926 рр. Автор простежує еволюцію розвитку політичної організації впродовж зазначеного періоду, її відносини з центральною владою та участь у формуванні та діяльності інших політичних сил у регіоні.

Ключові слова: КПЗУ, Холмщина, Підляшшя, політична партія, Селянський союз, Сельроб.

Перша половина 1920-х років для українців Холмщини характеризується високим рівнем політичної активності населення. У цей час постала велика кількість політичних сил різного ідеологічного спрямування, політична еліта часто змінювала своє забарвлення в залежності від ситуації. Однак, серед розмаїття партій та організацій особливо виділялась Комуністична партія Західної України (КПЗУ), яка до кінця 1926 року зуміла перетворитися на найвпливовішу політичну силу регіону.

Метою дослідження є проаналізувати еволюційний шлях розвитку КПЗУ на території Холмщини і Підляшшя та її перетворення з невеликої регіональної гілки Комуністичної робітничої партії Польщі (КРПП) на партію всієї Західної України, яка діяла не тільки напряму, а й опосередковано через свої партії-сателіти.

Темою діяльності КПЗУ займались дослідники різних років, однак вони передусім звертали увагу на її взаємовідносини з центральною владою, польськими чи радянськими комуністичними партіями, приділяючи мало уваги діяльності партії на території Холмщини і Підляшшя.

В історіографічній групі радянського періоду помітно виділяються праці Ю. Сливки "Сторінки історії КПЗУ" [6] та "Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення" [5], автор акцентує увагу на провідній ролі КПЗУ в суспільно-політичному житті Західної України та підкреслює її значення у боротьбі проти утвердження Польської державності в регіоні.

Сучасні дослідники також не оминали увагою діяльність КПЗУ. Виділимо науковий доробок І. Васюти. Зокрема, у "Політичній історії Західної України (1918–1939)" [1] автор розкрив певні аспекти діяльності КПЗУ. Суспільно-політичні відносини центральної влади та лівих рухів відображено у монографії Л. Зашкільняка "Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів" [2]. У науковій праці С. Кульчицького "Україна між двома війнами (1921–1939 рр.)" [3] особливу увагу приділено висвітленню діяльності ліворадикального руху. І. Соляр у своїй статті "Радянофільство у Західній Україні (1920-ті рр.)" досліджував прояви радянофільства на теренах Західної України [7]. Професор Чернівецького університету Ю. Макар у співавторстві із сином Віталієм та М. Горним у монографії "Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915–1947)" торкались і проблеми відносин КПЗУ з українцями Холмщини [4].

Серед польських дослідників варто виділити Я. Раджейовського, який у праці "Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy" [16] висвітлив історію діяльності КПЗУ. Проблемами взаємовідносин польської влади та українського населення і їх політичних сил займались такі провідні науковці, як Р. Тожецький [18], М. Папєжинська-Турек [15], М. Сивицький [17] та інші.

Саме тому аналіз діяльності КПЗУ в зазначений період є надзвичайно актуальним для вивчення та розуміння суспільно-політичних настроїв населення Холмщини, Підляшшя та всієї Західної України міжвоєнного періоду.

Після остаточної окупації Галичини Польщею і підписання Ризького мирного договору 1921 р. Комуністична партія (більшовиків) України (КП(б)У) уклала в Москві угоду з Комуністичною Робітничою Партією Польщі (КРПП), згідно з якою Комуністична партія Східної Галичини (КПСГ) мала увійти до складу Комуністичної робітничої партії Польщі. Це спричинило розкол у самій КПСГ на дві частини, одна з яких виступала за приєднання до КРПП, а інша – на чолі з О. Кріликом (Васильковим) – обстоювала організаційну самостійність. Тільки в 1923 р., після Рішення Ради Послів Антанти, за яким Галичина закріплювалась за Польською державою, "васильківці" погодились на приєднання до КРПП на правах автономної частини. В тому ж 1923 р. КПСГ поширила свою діяльність на Волинь, частину Полісся і, особливо, Холмщину і Підляшшя та була перейменована на Комуністичну партію Західної України (КПЗУ).

На початку свого існування партія діяла в глибокому підпіллі. Через зміцнення польської економіки в 1923 р. зменшились впливи комуністичної ідеології та КПЗУ на теренах Західної України [12, k. 83]. Саме тому було вирішено діяти через інші політичні об'єднання, які вже мали певний електоральний базис, та не обстоювали відверто прокомуністичні погляди. Вже 18 березня 1923 р. VI з'їзд УСДП ухвалив перехід на комуністичну платформу, фактичне керівництво партією перейшло до представників КПЗУ.

Протягом 1923-1924 років КПЗУ проводили власну політику через своїх сателітів – УСДП, які видавали маніфести та постійно звертались до уряду через різноманітні статті у пресі, друкували та видавали промови послів у сеймі. Наприклад, звернення клубу УСДП до міністра справедливості через український часопис "Наш прапор" про утиски української меншини та порушення умов Ризького договору викликало значний резонанс [13, k.13].

Через таку явну активність вже 30 січня 1924 р. УСДП була заборонена польською владою, тоді ж польська адміністрація ліквідувала газети "Вперед", "Земля і Воля" та місячник "Нова Культура". Частина членів УСДП приєдналася до Комуністичної партії Західної України, а 4 члени польського сейму від УСДП (А. Пащук, Х. Приступа, Й. Скрипа, Я. Войтюк) вступили у комуністичну посольську фракцію.

Після заборони УСДП і потреби в новій політичній платформі влітку 1924 р. така структура – Українське соціалістичне об'єднання "Селянський союз" ("Сельсоюз") – виникає на території Холмщини та Волині.

Ініціаторами заснування лівої української селянської партії були лідери українського національного руху Холмщини та Волині. Посли сейму А. Братунь, М. Чумай, С. Маківка, А. і П. Васинчуки з Українського клубу наприкінці березня 1924 року разом із послами сейму С. Козицьким, С. Назарчуком та В. Дмитріюком ініціювали створення Українського соціалістичного об'єднання "Селянський союз" [14, s. 454].

Навесні та влітку 1924 року в ряді сіл і містечок Волині, Холмщини, Підляшшя та Полісся були проведені зібрання селян, на яких обрали делегатів на організа-

© Перга Ю., 2014

ційний з'їзд. Це була ліва, здебільшого комуністичного напрямку політична партія українських селян Холмщини, Підляшшя, Волині та українського Полісся. Чільними діячами цієї партії була група вчителів, що керували відділами "Просвіти", "Рідної Хати" і різноманітних українських кооперативів.

Установчий з'їзд "Сельсоюзу" відбувся 17 серпня 1924 року в Холмі [18, s. 68]. Друкованим органом об'єднання став заснований А. Васильчуком у 1920 році тижневик "Наше життя", який виходив під патронатом організації "Рідна хата".

З основною доповіддю на з'їзді нової селянської партії виступив П. Васильчук, якого було обрано керівником "Сельсоюзу". Об'єднання виступало проти компенсації великим землевласникам за відчужувану в них землю, а стосовно майбутнього уряду – воліли бачити такий уряд, який би складався "з селян разом з робітниками" [16, s.117]. Програма, затверджена установчим з'їздом, була опублікована в партійній газеті "Наше життя".

Також "Сельсоюз" виступав за дотримання 8-годинного робочого дня, державну допомогу старим і безробітним, охорону праці жінок і неповнолітніх, організацію безплатної медичної допомоги [7, с. 67]. Згідно зі статутом, кожен член партії зобов'язувався сплачувати внески, та в міру можливостей підтримувати партію матеріально і морально, розповсюджувати партійну пресу.

Фактично "Сельсоюз" був створений за активної участі КПЗУ та частково став провідником її ідей. Однак, спочатку далеко не всі хотіли бути слухняними знаряддями комуністів, через що на початку 1924 року у сеймі відбувся розкол соціалістичної фракції Українського клубу. Йшла і певна ідеологічна боротьба в середині самої організації.

Поворотною точкою в політиці КПЗУ став ІІ з'їзд, який відбувся у жовтні 1925 р. Головною метою партії стає комунізація і пролетарська революція у Польщі та прилучення Західної України до соціалістичної України. На з'їзді наголошувалось, що на даний момент партію підтримує в основному селянство через промислову відсталість регіону та етносоціальну картину Західної України.

Саме тому першочерговою тактичною задачею окреслили залучення робітників у профсоюзи і вже через них мусив проходити пошук можливостей для впливу на соціальні та політичні події [12, k.12]. Представники Комуністичної партії Польщі (КПП) запропонували активно використовувати складну економічну ситуацію в Другій Печі Посполитій для боротьби за свідомість польських робітників та нарощування електоральної бази [12, k. 52]. Для прикладу наводилася успішна діяльність комуністичних агітаторів під час страйків у 1924-1925 роках [12, k. 84-86]. Також пропонувалось більше працювати серед молоді для залучення нових більш активних кадрів [12, k. 21-22].

У той же час для закріплення політичного впливу серед селян-українців Холмщини, Підляшшя та всієї Західної України КПЗУ планувала створити селянську організацію, яка б могла охопити весь регіон. Уже в листопаді 1925 року у Варшаві представники КПЗУ М.Теслюк та П.Крайківський зустрілися з представниками "Сельсоюзу" С.Маківкою, М.Чумаєм, С.Козицьким, А.Братунем і П.Васинчуком, запропонувавши їм об'єднатися з галицькою партією "Народна воля". Перемовини були не з легких. Однією з умов КПЗУ була вимога до представників "Селянського союзу" порвати з Українським клубом у сеймі, що і було виконано [8, с. 220]. Перемовини закінчилися рішенням про об'єднання "Селянського союзу" та "Народної волі".

Далі представники КПЗУ провели активну дискусію з лідерами "Народної волі". Головною проблемою була наявність у складі галицької організації русофілів у керівництві. Вони вимагали, щоб після об'єднання у нову політичну платформу були поділені сфери впливу: Східна Галичина – "Народній волі", Холмщина і Волинь – "Селянському союзу". Проте у ході важких перемовин "воленародівці" погодилися з вимогами комуністів порвати відносини з русофілами та об'єднатися з "Селянським союзом" [8, с. 221].

Наприкінці весни 1926 року відбулася зустріч представників "Волі народу" та "Сельсоюзу", яка не дала результатів. Представники галицької партії дорікали партнерам націоналізмом, а вони, в свою чергу, звинувачували партнерів у національному нігілізмі. Також представники "Селянського союзу" наполягали на терміні "українська" у назві нової партії [16, s.121].

Після тривалих переговорів 10 жовтня 1926 року у Львові відбувся об'єднаний з'їзд "Сельсоюзу" та "Народної волі", на якому були присутні 56 та 92 делегати від організацій відповідно [9, с. 269]. Нова партія отримала назву Українське селянсько-робітниче соціалістичне об'єднання, або "Сельроб". Під прикриттям цієї легальної партії КПЗУ продовжила свою активну діяльність на теренах Західної України.

У цей час, через поганий стан польської промисловості та економічну кризу, на Холмщині та Підляшші активізувався страйковий рух, який підтримували комуністи. І вже в кінці літа – на початку осені польська влада починає виявляти впливи КПП та КПЗУ на хід страйків та активно протидіяти [10, k. 532]. Починається завзяте переслідування та засудження людей за комуністичну діяльність [11, k. 199-225]. Не дивлячись на це, партія активно розвивалась і створила розгалужену мережу осередків на території Холмщини, передусім у Грубешівському, Холмському та Томашевському повітах [12, k.108-109].

Підсумовуючи, можна сказати, що в 1923-1926 рр. Комуністична партія Західної України пройшла період становлення та стала однією з найвпливовіших політичних сил на території Холмщини та всієї Західної України. Після входу до складу Комуністичної робітничої партії Польщі під назвою Комуністична партія Східної Галичини та остаточного перейменування на КПЗУ в 1923 році починається активний її розвиток та становлення. Так, як партія була нелегальною та не мала змоги самостійно проводити свою політику, вона діяла через інші легальні політичні об'єднання – УСДП, "Селянський союз". Через ці ж політичні платформи комуністи мали і представництво у польському сеймі. Поворотним у політиці КПЗУ став другий з'їзд, що відбувся у жовтні 1925 року, на якому була вироблена подальша стратегія розвитку – створення єдиної політичної платформи для українців-селян, якою став "Сельроб" та активна підтримка страйкового руху польських робітників і агітація серед них. Через таку діяльність була привернута прискіплива увага польської влади, яка почала переслідувати та ув'язнювати за пропаганду комуністичної діяльності. Не зважаючи на це, КПЗУ активно розвивалась та мала розгалужену мережу на території Грубешівського, Холмського та Томашевського повітів. На кінець 1926 року КПЗУ, фактично, стала найвпливовішою політичною силою Холмщини, Підляшшя та всієї Західної України.

Список використаних джерел

1. Васюта І. К. Політична історія Західної України (1918–1939) / Іван Кирилович Васюта. – Львів: Каменяр, 2006. – 335 с.
2. Зашкільняк Л. О. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 752 с.
3. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / С. В. Кульчицький. – К.: Видавничий дім "Альтернативи", 1999. – 336 с.
4. Макар Ю. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915–1947). Дослідження. Спога-

ди. Документи: У 3-х т. / Макар Ю., Горний М., Макар В., Салюк А. – Том 1. Дослідження. – Чернівці: Букрек, 2011. – 880 с.
5. Сливка Ю. Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення / Ю. Сливка. – Львів: Видавництво університету, 1979. – 254 с.
6. Сливка Ю. Сторінки історії КПЗУ / Ю. Сливка. – Львів: Каменяр, 1989. – 93 с.
7. Соляр І. Радянофільство у Західній Україні (1920-ті рр.) / І.Соляр // Український історичний журнал. – 2009. – №1. – С. 55-67.
8. Теслюк М. У боротьбі за возз'єднання. Сторінки спогадів / М.М.Теслюк. – Львів, 1988. – 241 с.
9. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: документи і матеріали. – [б. м.]: Сучасність, 1983. – (Бібліотека прологу і сучасності ; Ч. 157). – Том 1 / упоряд. Т.Гунчак, Р.Сольчаник. – 1983. – 510 с.
10. AAN, Komenda Wojewodzka Policji Panstwowej w Lublinie 1919-1939, sygn. 281/I-22.
11. AAN, Komenda Wojewodzka Policji Panstwowej w Lublinie 1919-1939, sygn. 281/I-24.
12. AAN, Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy 1919-1938, sygn. 165/I-2.
13. AAN, Ukrainska Socjaldemokratyczna Partia 1924, Sygn. 255/I.
14. Grunberg K., Sprengel B. Trudne sąsiedztwo / K.Grunberg, B.Sprengel. – Warszawa, 2005. – 832 s.
15. Papierzyńska-Turek Mirosława. Sprawa ukraińska w drugiej Rzeczypospolitej, 1922-1926 / M. Papierzyńska-Turek. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1979. – 390 s.
16. Radziejowski J. Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy. 1919–1929 /J. Radziejowski. – Krakow, 1976. – 266 s.
17. Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich. T. 1. / M. Siwicki. – Warszawa: Tyrsa, 1992. – 317 s.
18. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929 / Ryszard Torzecki. – Kraków, 1989. – 468 s.

Надійшла до редколегії 20.11.14

Ю. Перга, асп.
Национальный технический университет Украины "Киевский политехнический институт", Киев, Украина

ЭВОЛЮЦИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ЗАПАДНОЙ УКРАИНЫ НА ХОЛМЩИНЕ И ПОДЛЯШЬЕ В 1923-1926 гг.

В статье исследуется деятельность Коммунистической партии Западной Украины на территории Холмщины и Подляшья в 1923-1926 гг. Автор прослеживает эволюцию развития политической организации в течение указанного периода, ее отношения с центральной властью и участие в формировании и деятельности других политических сил в регионе.

Ключевые слова: КПЗУ, Холмщина, Подляшье политическая партия, Крестьянский союз, Сельроб.

I. Perga, PhD student
National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine

EVOLUTION OF COMMUNIST PARTY OF WESTERN UKRAINE IN KHOLM AND PODLASIE REGIONS IN 1923-1926

The article examines the activities of the Communist Party of Western Ukraine in the territory of Kholm and Podlasie regions in 1923-1926 years. The author traces the evolution of political organization for a specified period, its relations with the central government and participation in the formation and activities of other political forces in the region.

Keywords: CPWU, Kholm region, Podlasie region, political party, Farmers Union, Selrob.

УДК 94(430.2)"19"

В. Приймак, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СХІДНИХ ЗЕМЛЯХ НІМЕЧЧИНИ В ПЕРІОД КАНЦЛЕРСТВА ГЕЛЬМУТА КОЛЯ (1990-1998 рр.)

У даній статті досліджуються головні зміни в системі соціального забезпечення в східних землях Німеччини в період 1990-1998 рр. Аналізуються основні здобутки та прорахунки у веденні соціальної політики. Показується, як нові види соціального страхування застосовувалися в нових землях та як вони сприймалися населенням.

Ключові слова: Гельмут Коль, нові землі, соціальна політика, система страхування.

Питання соціального забезпечення в будь-якому суспільстві є досить актуальним, особливо в періоди кардинальних реформ. У Німеччині періоду 1990-1998 років унаслідок об'єднання країни виникла низка соціальних проблем. Серед них варто виокремити питання соціального забезпечення населення нових земель. Це і нині досить актуальне питання, яке викликає значний інтерес науковців.

Основу джерельної бази дослідження становлять матеріали з офіційного сайту Бундестагу, де зібрані архівні документи починаючи з 1945 року і до сьогодення. Даний архів постійно оновлюється, комплектується офіційними документами і відтак має велику цінність для дослідників німецької історії.

Низка німецьких науковців ґрунтовно досліджують питання наслідків об'єднання Німеччини та подальшу політику канцлера "німецької єдності" Гельмута Коля. Серед них можна виокремити роботу Крістофа Буттервега. У своєму дослідженні він особливо зосереджує увагу на дитячій бідності, починаючи з 1990-х років, однак частина роботи присвячена загальним соціальним тенденціям розвитку двох частин Німеччини, зокрема багато уваги приділено проблемам подолання соціалістичної спадщини та пристосування до нових ринкових умов. Висвітлюються основні соціальні програми уряду Гельмута Коля, їх переваги та прогалини в нових землях [5].

Інший німецький дослідник соціальної історії Німеччини Ламперт Хайнц у своїй праці зосереджує увагу на історії державної соціальної політики Німеччини, виділяє її основні риси та тенденції, аналізує основні реформи, які були проведені урядом Гельмута Коля, і зрештою результати, до яких вони призвели [6].

Серед вітчизняних науковців, які займаються вивченням історії післявоєнної Німеччини, в тому числі і внутрішніми проблемами німецького суспільства, варто назвати А. Мартинова. Його монографія присвячена історії об'єднання Німеччини, зокрема велика увага зосереджена на соціально-економічному становищі німецького суспільства в 1990-2005 роках [5].

Низка російських науковців також займаються вивченням історії Німеччини, зокрема в період канцлерства Гельмута Коля. Серед них Т. Мацонашвілі, І. Сізова, Т. Постовалова, М. Діманіс. Роботи перерахованих науковців у загальному досить схожі, адже основний зміст досліджень зводиться до вивчення проблем соціального забезпечення в Німеччині, зокрема і в нових землях.

© Приймак В., 2014